

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ВИКОРИСТОВУВАТИ ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ В УСНОМУ СПІЛКУВАННІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Соколова С.В.

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка

Стратегічною метою навчання іноземних мов є навчання спілкування. Процес спілкування розглядаємо як взаємозв'язок його вербального та невербального компонентів (Arelt 1991:207). Невербальне спілкування – фізичні рухи, які супроводжують мовленнєву діяльність; паралінгвістичні засоби: мова тіла, екстралінгвістичні мовні звуки, просодичні ознаки; паратекстуальні засоби (Загальноєвропейські Рекомендації... 2003:88). Під терміном "паралінгвістичні засоби", слідом за Г.В.Колшанським, ми розуміємо такі функціонально виправдані прояви фізичного стану мовця (Колшанский 1974:32), які супроводжують мовленнєве висловлювання та впливають на його структуру таким чином, що мета передачі загального змісту висловлювання досягається сукупністю лінгвістичних та паралінгвістичних засобів (Колшанский 1974:30).

Проте на сучасному етапі навчають лише вербального компонента, що не сприяє ефективному спілкуванню та не відповідає рівню розвитку науки, положенням чинних навчальних програм (Іноземні мови ... 2005; Програма з англійської мови ... 2001). Таким чином, виникає проблема розробки методики навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою.

Аспекти цієї проблеми вивчалися у методиці навчання іноземних мов. Так, М.Д.Городнікова висвітлила взаємодію вербальних та невербальних засобів у німецькому мовленні (Городникова:1983); Н.Г.Баженова розробила методику навчання невербальних засобів, що використовуються у спілкуванні французькою мовою (Баженова:2000); С.А.Должнікова сформулювала дидактичні умови навчання невербальних засобів у початковій школі (Должнікова:2000); О.Ю.Мошанська визначила соціально-психологічний тренінг як найбільш ефективний спосіб формування умінь невербального спілкування (Мошанская:2002); С.А.Цицура розробила курс «Основи невербальної комунікації» для перекладачів (Цицура:2003). Тобто у працях науковців, які займалися цією проблемою, висвітлена необхідність навчання використання паралінгвістичних засобів в усному іншомовному спілкуванні.

Мета цієї статті – висвітлити результати експериментальної перевірки ефективності методики навчання майбутніх учителів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.

Завданнями статті є: дати характеристику проведених передекспериментального зрізу, експериментального навчання, післяекспериментального зрізу; описати їх результати; відповідно до результатів сформулювати висновки здійсненого дослідження.

Експеримент проводився на базі Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка протягом першого семестру 2005-2006 навчального року. В експерименті взяли участь 4 підгрупи студентів першого курсу у кількості 56 осіб, які здобувають кваліфікацію «Вчитель англійської мови та зарубіжної літератури основної школи» (підгрупа 18 А 1 – 13 студентів, підгрупа 18 А 2 – 14 студентів, підгрупа 18 Б 1 – 15 студентів, підгрупа 18 В 2 – 14 студентів). У підгрупах 18 А 1 та 18 Б 1 експериментальне навчання здійснювалось за одним варіантом методики, а в підгрупах 18 А 2 та 18 В 2 – за іншим. Через об'єктивні причини деякі студенти пропустили ряд занять експериментального навчання, тому констатація та інтерпретація результатів експериментального навчання здійснювались на основі результатів роботи 25-ти студентів (експериментальна група 1: підгрупи 18 А 1 та 18 Б 1), які навчались за одним варіантом методики, та 25-ти студентів

(експериментальна група 2: підгрупи 18 А 2 та 18 В 2), які навчалися за іншим варіантом методики. Таким чином, у констатації та інтерпретації результатів експериментального дослідження ми брали до уваги результати навчання 50-ти студентів.

Експериментальне дослідження проводилось у декілька етапів. Етапи, їх зміст та завдання відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Структура експериментального дослідження

№	Етапи експериментального дослідження	Зміст етапів	Завдання етапів
1	Підготовчий	Бесіда про роль відеокамери у вивченні іноземних мов. Відеозйомка роботи студентів на заняттях з практики усного та писемного мовлення.	Зняти психологічну напругу студентів перед відеокамерою.
2	Письмовий перед-експериментальний зріз	Проведення письмового тестування.	Зафіксувати стан знань студентів з паралінгвістики.
3	Усний перед-експериментальний зріз	Проведення усного тестування.	Виявити рівень сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.
4	Експериментальне навчання	Навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою.	Перевірити ефективність варіантів розробленої методики.
5	Письмовий після-експериментальний зріз	Проведення письмового тестування.	Виявити рівень сформованості знань з паралінгвістики.
6	Усний після-експериментальний зріз	Проведення усного тестування.	Виявити рівень сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.

У групах, що брали участь в експерименті, нами було проведено передекспериментальний зріз. Цілями зрізу були фіксація стану знань студентів з паралінгвістики та виявлення рівня сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби, характерні для усного спілкування англійською мовою. Об'єктами зрізу були знання студентів про паралінгвістичні засоби, що використовуються в усному спілкуванні англійською мовою; навички та вміння їх використовувати. Завданнями передекспериментального зрізу були: зафіксувати стан знань студентів про паралінгвістичні засоби, що використовуються в усному спілкуванні англійською мовою; визначити наявність та доцільність паралінгвістичних засобів у діалогічному мовленні студентів.

Засобом фіксації знань студентів про паралінгвістичні засоби, що використовуються в усному спілкуванні англійською мовою, ми обрали поточне письмове тестування. Засобом визначення рівня сформованості умінь студентів використовувати паралінгвістичні засоби, характерні для усного спілкування англійською мовою, ми обрали усне тестування.

Проведене поточне письмове тестування було навчальним, груповим, одноаспектним (фіксувався один аспект знань студентів – знання про паралінгвістичні засоби), дворазовим (таке саме тестування ми провели у рамках післяекспериментального зрізу з метою визначення рівня знань, набутих студентами про паралінгвістичні засоби, що використовуються в усному спілкуванні англійською мовою). Об'єктами письмового тестування були усвідомлення студентами змісту понять «паралінгвістика», «паралінгвістичні засоби»; ролі паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні; знання студентами видів та типів паралінгвістичних засобів. Тестування проводилось рідною мовою з огляду на те, що студенти мали сформулювати зміст наукових понять.

Відповідно до вищезазначеного, нами було сформульовано такі закрито-відкриті запитання: 1. Чи знаєте Ви, що таке «паралінгвістика»? (Ні. Так. Напишіть Ваше визначення). 2. Чи відомо Вам, що таке «паралінгвістичні засоби»? (Ні. Так. Напишіть Ваше розуміння). 3. Чи знаєте Ви, для чого паралінгвістичні засоби використовуються в усному спілкуванні? (Ні. Так. Напишіть Вашу думку). 4. Чи знаєте Ви, які бувають види паралінгвістичних засобів? (Ні. Так. Напишіть види). 5. Чи знаєте Ви, які існують типи паралінгвістичних засобів? (Ні. Так. Напишіть типи).

Тест проводився наприкінці заняття з практики усного та писемного мовлення у визначеній розкладом аудиторії. Розташування тестованих: по одному за столом для двох. Освітлення і температура комфортні. Шум відсутній. Матеріали: бланк з тестом, ручки.

Перед тестуванням викладач усно рідною мовою повідомляв студентам, з якою метою проводиться тестування (з метою покращення навчання англійської мови); характер використання результатів (наукове використання результатів); підкреслювалась анонімність тестів (повідомлялось, що оцінюватись тести не будуть); пояснювалось, що, прочитавши запитання, студенти мають обрати один з трьох запропонованих варіантів відповіді на кожне запитання. Вищезазначена інформація містилась також у письмовому вигляді на бланках з тестом, що були роздруковані та надані кожному студенту.

У результаті проведення першого етапу передекспериментального зрізу – письмового тестування – нами зафіксовано відсутність знань студентів у галузі паралінгвістики. 100 % опитаних не змогли дати відповідь на поставлені запитання.

Опишемо другий етап передекспериментального зрізу – усне тестування. Для виявлення рівня сформованості умінь студентів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою ми обрали метод тестування як загальноновизнаний об'єктивний метод контролю у системі комунікативного навчання. Оскільки наше дослідження здійснюється у межах навчання усного спілкування, то для фіксації вищезазначених умінь ми вважали за доцільне використати усне тестування. Під усним тестуванням, слідом за І.А.Цатуровою, розуміємо процедуру перевірки усномовленневої комунікативної компетенції, під час якої той, кого тестують, говорить та оцінюється на основі того, що він сказав (Цатурова 2004:20).

Проведене поточне усне тестування було навчальним (проводилось у рамках навчального процесу), парним (проводилось у режимі «студент-студент»), одноаспектним (фіксувався один аспект нелінгвістичного складника соціокультурного компонента комунікативної компетенції, а саме – використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою), дворазовим (таке саме тестування ми провели у рамках післяекспериментального зрізу, замінивши лише зміст завдань з метою визначення рівня набутих студентами умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою). Об'єктами усного тестування були наявність та доцільність паралінгвістичних засобів в іншомовному діалогічному мовленні студентів. Тестування проводилось англійською мовою.

Щодо визначення конструктивної валідності тесту ми дотримуємось точки зору І.А.Цатурової, яка зазначає, що у комунікативній методиці навчання іноземної мови конструктами є не види мовленневої діяльності та навички володіння мовним матеріалом, а компоненти чи субкомпоненти комунікативної компетенції (Цатурова 2004:28). Тобто у нашому випадку конструктом є нелінгвістичний складник (Програма з англійської мови ... 2001:8) соціокультурного компонента комунікативної компетенції, а саме – використання

паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою. Відповідно, типи завдань нашого тесту є адекватними цілям вимірювання вищезазначеного конструкту. Оскільки об'єктом тестування є лише складова частина одного із компонентів комунікативної компетенції (тобто об'єкт звужено до мінімуму), то можна говорити про надійність розробленого тесту.

Для аналізу усного спілкування студентів за визначеними ними критеріями, відповідно до специфіки нашої проблеми та цілей експерименту, ми обрали такий спосіб фіксації усної продукції студентів, як запис на відеокамеру. Результати аналізу усного спілкування студентів ми вписували у розроблені нами таблиці. Тобто об'єктивність та надійність вимірювання забезпечувалась записом на відеокамеру, таблицями оцінки та підготовкою викладачів та маркерів.

Процедура усного тестування полягала в усному спілкуванні студентів у парі відповідно до комунікативного завдання, яке надавалося викладачем за допомогою карток безпосередньо перед початком тестування. Зазначимо, що під комунікативним завданням, слідом за І.А.Цатуровою, розуміємо завдання, для вирішення якого є потреба у застосуванні вербальних та / або невербальних дій у певній комунікативній ситуації (Цатурова 2004:38). За реактивністю ми обрали взаємопов'язані завдання. Тобто студенти, виконуючи завдання, взаємодіяли один з одним таким чином, що стимул або відповідь одного впливала на наступний стимул та відповідь іншого та навпаки.

Оскільки, згідно з програмою з англійської мови для університетів / інститутів (2001), вступники до мовних вищих навчальних закладів мають бути спроможними описувати події, власний досвід, сподівання, прагнення і плани на майбутнє, а також стисло обгрунтовувати і пояснювати думки, точки зору чи плани (Програма з англійської ... 2001:2), то нами було створено комунікативні завдання на основі цих умінь. Тобто, виконуючи комунікативне завдання нашого тесту, студенти спілкувалися, описуючи події, власний досвід, сподівання, прагнення і плани на майбутнє, стисло обгрунтовували і пояснювали думки, точки зору чи плани.

Тестування проводилось в аудиторіях, визначених розкладом. Освітлення, температура були комфортні, шум відсутній. Матеріали та обладнання: картки з тестовими завданнями, що пред'являлись для ознайомлення та після цього збирались з метою запобігти відволіканню студентів від взаємодії один з одним; відеокамера. Нами було сформульовано 8 пар комунікативних завдань, відповідно до кількості пар студентів у кожній підгрупі. Послідовність завдань не мала значення, оскільки вони є окремими комунікативними ситуаціями для кожної пари студентів. Повідомляв завдання викладач. Оцінювала студентів людина (маркер), яка переглядала відеозаписи процедури усного тестування, що забезпечувало надійність та об'єктивність результатів тесту.

Оскільки студенти не володіють поняттям «паралінгвістичні засоби» (результати проведеного нами письмового тестування знань студентів свідчать, що 100 % опитаних не знають, що таке паралінгвістичні засоби), ми не оперували цим поняттям у повідомленні студентів про цілі проведення усного тестування. Натомість, перед проведенням тестування викладач англійською мовою повідомляв студентам, що метою усного опитування є виявлення рівня володіння студентами уміннями не підготовленого діалогічного спілкування, яке вони мають здійснювати протягом приблизно 1 хвилини. Викладач, сформувавши пари студентів, роздавав кожному картки із завданням, давав декілька секунд на орієнтацію та усвідомлення завдання, наголосивши на тому, що занотовувати завдання забороняється, збирав картки і пропонував одній з пар студентів виконати їх комунікативне завдання. Решту студентів викладач просив послухати своїх одногрупників та занотовувати помилки (у разі наявності). Ми обрали саме таку форму повідомлення завдання, оскільки, за результатами наших спостережень, письмові опори у вигляді карток із завданням або записів на дошці заважають взаємодії студентів. У разі наявності у студента карток із завданням студенти підтримують зоровий контакт саме з письмовою опорою, а не з партнером по спілкуванню. У кращому разі, взаємодія відбувається під час підготовки діалогу, а під час його презентації студенти,

можливо, вважають несприятливим повторювання вказівок, що має відбуватися з нами та зазначений вище спосіб повідомлення завдання, а також розвиток умінь непідготовленого мовлення сприяє взаємодії студентів між собою та з викладачем.

Усне спілкування студентів записувалось на відеокамеру, що була встановлена статично у напрямку студентів. З метою зняття психологічної напруги студентів перед відеокамерою викладач пояснював, що запис здійснюється лише для детальнішого аналізу їхнього діалогічного мовлення та майбутнього поліпшення навчання усного спілкування. До того ж, перед тим як проводити усне тестування, ми провели пояснювальні бесіди під час кураторських годин про роль відеокамери у вивченні іноземних мов; здійснили запис ряду занять з практики усного та писемного мовлення, щоб студенти «звикли» до відеокамери. Студенти отримували завдання переглянути записи з метою аналізу власного іншомовного спілкування.

Тестування проводилось наприкінці занять з практики усного та писемного мовлення у чотирьох підгрупах: 18 А 1 та 18 Б 1 (експериментальна група 1), 18 А 2 та 18 В 2 (експериментальна група 2). На тестування відводилося по 1 хвилині спілкування на кожну пару студентів, плюс приблизно хвилина використовувалась на повідомлення, орієнтацію та усвідомлення комунікативного завдання. Перед виконанням тесту студентам надавалась установка на тестування, повідомлялась інструкція та давався зразок виконання завдань. Інструкція повідомлялася англійською мовою за допомогою карток, що через півхвилини збиралися викладачем з тим, щоб запобігти відволіканню студентів від взаємодії один з одним. Наведемо приклад завдання. Один студент з пари майбутніх партнерів по спілкуванню отримував картку із таким завданням: *You have just received a bad mark for your spelling test. You are extremely upset about the fact. Explain the reason of your bad mood to your groupmate.* Його співрозмовник отримував картку з таким завданням: *Your groupmate has just received a bad mark for his / her spelling test. He / she is extremely upset about the fact. Calm him / her down. Give him / her some pieces of advice (enumerate them) how to improve his / her spelling.*

У вищеподаному завданні від першого студента очікувались такі паралінгвістичні засоби: міміка та погляд, що виражають сум; регулятивні жести під час аудіювання розповіді співрозмовника (кивки головою); від другого студента – міміка, погляд, що виражають співчуття; регулятивні жести під час аудіювання розповіді співрозмовника (кивки головою); розгорнута у бік співрозмовника поза; проксеміка: відстань ліктя; дотик до руки / плеча під час заспокоювання; ілюстративний жест лічби, специфічний для англійської мови.

Оцінювались вищеписані завдання за допомогою розроблених нами таблиць. Внаслідок аналізу наукових джерел з проблематики контролю усного спілкування (Загальноєвропейські рекомендації ... 2003; Морева 2003; Цатурова 2004) ми розробили таблицю для тестування рівня сформованості уміння використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні. Таблиця була підготовлена для кожного учасника кожної комунікативної ситуації. Наведемо приклад таблиць до вищеподаної комунікативної ситуації.

The purpose of the conversation:
explain the reason of your bad mood
to your friend. (Student's name)

Parameters \ PLM	Presence	Appropriateness	Overall
	1 / 0	1 / 0	
Eye contact	1	1	2
Facial expression	1	1	2
Distance	1	1	2
Touch			
Posture	1	1	2
Gestures			
TOTAL	4	4	8

The purpose of the conversation:
calm your friend down; enumerate some pieces
of advice to her. (Student's name)

Parameters \ PLM	Presence	Appropriateness	Overall
	1 / 0	1 / 0	
Eye contact	1	1	2
Facial expression	1	1	2
Distance	1	1	2
Touch	1	1	2
Posture	1	1	2
Gestures	1	1	2
TOTAL	6	6	12

Таблиця конкретизує складові об'єкта контролю (паралінгвістичні засоби) та параметри їх оцінки. Складовими об'єкта контролю були: жести (значущі рухи тіла, що виконуються усвідомлено, у розрахунку на співрозмовника (Верещагин, Костомаров 1990:158)); міміка (значущі рухи обличчя (Верещагин, Костомаров 1990:158)); пози (значущі розташування людського тіла (Верещагин, Костомаров 1990:158)); погляд (контакт очей під час спілкування); дотик (комунікативно значущі торкання); відстань, що використовується майбутніми вчителями під час спілкування англійською мовою. Параметрами оцінки ми визначили: наявність об'єкта контролю у діалогічному мовленні студентів; доцільність використання певного об'єкта контролю (тобто чи допомагає конкретний паралінгвістичний засіб у досягненні комунікативної мети та чи є цей засіб специфічним для британської культури або універсальним для британської та української культур). Правильною вважалась відповідь, у якій об'єкти контролю наявні та доцільні (по 1 балу), неправильна відповідь позначалась «0». У таблиці заздалегідь зазначалися очікувані бали, відповідно до мети спілкування, яку сформульовано над таблицею. Аналізуючи комунікативну поведінку конкретного студента під час перегляду відеозапису реалізації студентами певного комунікативного завдання, маркер поруч із очікуваними балами виставляв бали цього студента. За коефіцієнтом В.П.Беспалька (Беспалько:1968:56), визначався прохідний бал: $k = \frac{a}{n}$; де a – кількість доцільно виконаних паралінгвістичних засобів конкретним студентом; n – загальна кількість паралінгвістичних засобів, що визначені як доцільні у даній комунікативній ситуації та зазначені у кожній таблиці.

У результаті проведення другого етапу передекспериментального зрізу – усного тестування – нами встановлено коефіцієнт рівня сформованості умінь студентів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою. В експериментальній групі 1, так само, як і в експериментальній групі 2, коефіцієнт становив 0,6. Такий показник не є мінімально достатнім за В.П.Беспальком. Взаємодія студентів під час спілкування характеризувалась відсутністю або недоцільністю використання зорового контакту, міміки, дотиків, поз, жестів. Тобто навіть використані паралінгвістичні засоби здебільшого мали характерну для української культури забарвленість. Наприклад, з метою ілюстрації слів «*to think, to remember something*», був використаний жест «*кругові рухи вказівним пальцем правої руки та всією кистю долоні біля скроні*». Цей жест саме з вищеназваним значенням є специфічним для української культури, у британській культурі цей жест має зовсім інше значення – «*crazy, nutter*».

Після проведення підготовчої роботи та письмового й усного передекспериментального зрізу нами було проведено експериментальне навчання.

Надамо характеристику проведеного експериментального навчання. За кількістю варіантів розв'язання проблеми ми обрали вертикально-горизонтальний експеримент, що мав в цілому один шлях навчання – опанування паралінгвістичними засобами у контексті формування умінь усного спілкування, але окремі його ланки були представлені у декількох варіантах, що виключали один одного. За ступенем наближеності експерименту до природного навчального процесу нами було обрано природний експеримент (Гурвич 1980:32). Тобто експеримент проводився у звичайних групах, без спеціального відбору студентів, у звичайних навчальних умовах.

Гіпотезу експерименту було сформульовано таким чином: досягти високого рівня сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою можливо за умов використання комплексу завдань, розробленого у межах системи завдань для навчання майбутніх учителів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою та вибору оптимального способу формування уявлень про нові поняття.

Метою експериментального навчання було перевірити сформульовану вище гіпотезу.

Завданнями експериментального навчання були: перевірити ефективність розробленої методики; порівняти ефективність двох варіантів методики формування уявлень про нові поняття.

Варійованою величиною була методика формування уявлень про нові поняття (експериментальна група 1 – пояснення викладача без використання зорової опори; експериментальна група 2 – пояснення викладача з використанням зорової опори у вигляді презентації, створеної за допомогою програми Power Point, що входить до програмного пакету Microsoft Office).

Неварійованими величинами були: використання однакового комплексу завдань; тривалість експериментального навчання; кількість занять; кількість завдань; завдання перед- та післяекспериментальних зрізів; викладач; склад учасників експериментального навчання; критерії оцінювання рівня сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.

Опишемо методику навчання в експериментальній групі 1. На першому етапі – формування уявлень про нові поняття – викладач пояснював нові поняття без використання візуальних опор, студенти сприймали пояснення та виконували проблемно-пошукові завдання, спрямовані на ознайомлення з поняттями «паралінгвістика», «паралінгвістичні засоби», «види та типи паралінгвістичних засобів»; на визначення ролі паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні. На другому етапі – навчання використання специфічних та універсальних паралінгвістичних засобів – під час перегляду спеціально відібраних відеокліпів викладач спонукав студентів до аналізу паралінгвістичних засобів, диференціації паралінгвістичних засобів, характерних для британської та української культур, імітації паралінгвістичних засобів, специфічних для британської культури. Студенти, виконуючи завдання, аналізували, диференціювали та відтворювали паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою. На третьому етапі – навчання використання паралінгвістичних засобів, що супроводжуються або не супроводжуються лінгвістичними засобами, – під час перегляду відповідних відеокліпів викладач спонукав студентів до аналізу, диференціації, імітації паралінгвістичних засобів, що супроводжуються або не супроводжуються лінгвістичними засобами. Студенти виконували відповідні завдання. На четвертому етапі – навчання використання моносемантичних та полісемантичних паралінгвістичних засобів – переглядаючи відеокліпи, студенти аналізували, диференціювали та відтворювали моносемантичні та полісемантичні паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою. На п'ятому етапі – навчання використання простих та складних паралінгвістичних засобів – під час перегляду відеокліпів студенти аналізували, розрізняли та відтворювали прості та складні паралінгвістичні засоби. На шостому етапі – навчання використання конгруентних паралінгвістичних засобів – під час перегляду відеокліпів із записом діалогічного мовлення студентів групи, в якій відбувається навчання, викладач спонукав студентів до аналізу паралінгвістичних засобів, що були ними використані. Студенти аналізували, чи доцільним було використання таких паралінгвістичних засобів відповідно до мети діалогу. На сьомому етапі – етапі узагальнення – студенти, переглядаючи відеокліпи, диференціювали паралінгвістичні засоби, їх види, типи, використовували паралінгвістичні засоби у комунікативних ситуаціях.

Методика навчання в експериментальній групі 2 відрізнялась лише тим, що на етапі формування уявлень про нові поняття викладач пояснював нові поняття з використанням візуальних опор у вигляді схем, таблиць, фотографій, малюнків, діаграм, оформлених та представлених за допомогою програми Power Point. В іншому методика була ідентичною до тієї, що використовувалась в експериментальній групі 1.

Після проведення експериментального навчання ми зафіксували його результати за допомогою післяекспериментального зрізу, який по формі та суті був тотожним до передекспериментального зрізу.

Завданнями післяекспериментального зрізу були: визначити досягнутий рівень сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою; визначити оптимальний варіант способу формування уявлень про нові поняття.

Аналіз результатів експерименту показав, що застосування комплексу завдань (розробленого у межах системи завдань для навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою) сприяло значному приросту рівня сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою, оскільки студенти, які брали участь в експерименті, після його проведення показали достатній рівень навченості. Середній коефіцієнт навченості в усіх експериментальних групах підвищився в 1,5 рази (з 0,6 до 0,9).

У табл. 2 представлені середні показники перед- та післяекспериментальних зрізів.

Таблиця 2

Середні показники перед- та післяекспериментальних зрізів

Індекс групи	Коефіцієнт рівня знань про паралінгвістику		Приріст	Коефіцієнт рівня сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби		Приріст
	перед експериментом	після експерименту		перед експериментом	після експерименту	
ЕГ 1	0	0,8	0,8	0,6	0,9	0,3
ЕГ 2	0	0,9	0,9	0,6	0,9	0,3

Як видно з табл. 2, за допомогою комплексу завдань, розробленого у межах системи завдань для навчання майбутніх учителів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою, нам вдалося досягти високого рівня сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою.

Аналізуючи результати експериментального навчання по горизонталі, відзначимо, що оптимальним способом формування уявлень про нові поняття є пояснення викладача з використанням зорової опори у вигляді презентації, створеної за допомогою програми Power Point, оскільки в експериментальній групі 2, де використовувався вищеназаний спосіб формування уявлень про нові поняття, коефіцієнт рівня знань про паралінгвістику становить 0,9. Трохи нижчий коефіцієнт навченості в експериментальній групі 1, у якій формування уявлень про нові поняття (пояснення викладача) відбувалось без використання зорової опори. Ми не порівнюємо результати перед- та післяекспериментальних зрізів, спрямованих на виявлення рівня знань студентів про паралінгвістику по вертикалі, оскільки передекспериментальний зріз показав відсутність таких знань. Названий передекспериментальний зріз було проведено лише для фіксації наявного стану знань студентів у цій галузі.

Отже, для навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою оптимальним способом формування уявлень про нові поняття є пояснення викладача з використанням зорової опори у вигляді презентації, створеної за допомогою програми Power Point.

Проведений аналіз якісних характеристик рівня сформованості умінь використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою дає змогу стверджувати, що результати експерименту підтвердили нашу гіпотезу. Тобто успішна підготовка майбутніх учителів до навчання старшокласників використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою можлива за умов використання комплексу завдань, розробленого у межах системи завдань для навчання майбутніх учителів використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою та вибору оптимальної методики формування уявлень про нові поняття – пояснення викладача з використанням зорової опори у вигляді презентації, створеної за допомогою програми Power Point. Хоча результати післяекспериментального зрізу у двох експериментальних групах є вищими за мінімально достатній 0,7 за В.П.Беспальком.

Таким чином, розроблена методика може бути рекомендована у практику навчання у вищих навчальних закладах, що готують вчителів англійської мови. Подальшими розвідками у цьому напрямку можуть бути адаптація запропонованої методики для середньої школи та для інших мов.

ЛІТЕРАТУРА

Баженова Н.Г. Методика обучения невербальным средствам общения в курсе французского языка: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 2000. – 182 с.

Беспалько В.П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний // Советская педагогика. – 1968. – № 4. – С. 52-69.

Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Русский язык, 1990. – 246 с.

Городникова М.Д. Взаимодействие вербальных и невербальных средств в немецкой речи. – М.: МГПИИЯ, 1983. – 83 с.

Гурвич П.Б. Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранных языков (Спецкурс). – Владимир, 1980. – 104 с.

Должникова С.А. Дидактические условия обучения невербальным средствам общения на уроке иностранного языка в начальной школе: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Липецк, 2000. – 181 с.

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

Іноземні мови. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціальних шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. 2-12 класи. 5-12 класи – друга іноземна мова. – Ірпінь: Перун, 2005. – 208 с.

Колшанский Г.В. Паралингвистика. – М.: Наука, 1974. – 81 с.

Морева Н.А. Тренинг педагогического общения: Учеб. пособие для вузов. – М.: Просвещение, 2003. – 304 с.

Мощанская Е.Ю. Формирование умений невербального общения в ситуации иноязычного монологического высказывания (на примере ситуации презентации): Дис... канд. пед. наук: 13.00.08. – Пермь, 2002. – 195 с.

Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / Колектив авт.: С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей (керівники), Ю.В. Головач та ін.; Київ. держ. лінгв. ун-т. – Вінниця: Нова книга, 2001. – 245 с.

Цатурова И.А. Тестирование устной коммуникации. – М.: Высш. шк., 2004. – 127 с.

Цыцура С.А. Обучение невербальному компоненту студентов-переводчиков: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – Оренбург, 2003. – 187 с.

Apelt W. Lehren und Lernen fremder Sprachen: Grundorientierungen und Methoden in historischer Sicht. – Berlin: Volk u. Wissen, 1991. – 298 S.